Het 'Vlaams', een taal of een misverstand?

Jacques Van Keymeulen

Flemish, a language or a misunderstanding?
My contribution describes the language development in Dutch-speaking Belgium and dwells on the reasons why Flemish is often considered an autonomous language, next to Dutch. The international misunderstanding about the position of Flemish is due to historical French language ideology and the language nationalism of both Dutchmen and Flemings. Dutch should be considered a pluricentric language with two natiolects: Netherlandic Dutch and Belgian Dutch (and Surinam Dutch as a third one).

1. Inleiding

Onderstaande bijdrage is ontstaan uit een gevoel van verwondering. Bij mijn contacten met buitenlanders blijkt altijd weer dat er zeer taaie misverstanden bestaan omtrent het Vlaams – ze bestaan blijkbaar ook in Zuid-Afrika. De richtlijnen voor het *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans* laten bijvoorbeeld ruimte voor bijdragen zowel in het Afrikaans als in het Nederlands/Vlaams, en men mag ook de spellingen van de verschillende talen gebruiken. Het onderscheid tussen Nederlands en Vlaams dat zo wordt gesuggereerd, is ongetwijfeld vriendelijk bedoeld, maar zou door een Vlaming in de context van wetenschappelijke artikelen nooit gemaakt worden.

Ik ben een Vlaming, en professor Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Gent in België en heb de taal die ik dagelijks spreek en lees nog nooit Vlaams genoemd – maar steeds Nederlands. Zoals aan alle Vlaamse universiteiten, studeren er ook in Gent heel wat studenten Nederlands, en geen Vlaams. Er bestaat overigens nergens ter wereld een instituut, instelling of universiteit waar men Vlaams kan leren – ook niet in Vlaanderen zelf. Vlaams heeft ook geen eigen spelling, woordenboek of spraakkunst. In Gent staat de Koninklijke Academie voor **Nederlandse** Taal- en Letterkunde, en niet voor **Vlaamse** Taal- en Letterkunde.[1] België heeft drie officiële talen: Nederlands, Frans en Duits; Vlaams hoort daar niet bij – en kan er ook niet bijhoren, want het is geen taal, maar enkel een familiaire aanduiding van het Nederlands zoals dat door Vlamingen wordt gesproken. Het is eigenlijk een geografische aanduiding (Vlaanderen > Vlaams) en geen taalaanduiding. Het valt overigens op dat de taal van de Franstalige Belgen, die door de Fransen steevast aan hun taal als

Belgen herkend worden, steeds Frans wordt genoemd en nooit Waals, hoewel die taalvariëteit enkel in Wallonië wordt gesproken. De term 'Waals' wordt enkel gebruikt in een dialectologische context, meer bepaald voor een Romaanse dialectgroep in het oosten van Wallonië.

Hoe komt het dat er in heel de wereld – Zuid-Afrika dus incluis – gedacht wordt dat er zoiets bestaat als Flemish, Flämish, flamand, Vlaams? Dat is het thema van mijn bijdrage, waarin in het kort de geschiedenis van het Nederlands in België wordt geschetst en waarin vooral wordt geduid binnen welke taalideologische context het misverstand omtrent het Vlaams over heel de wereld verspreid is geraakt (zie in dat verband ook het recente boek van Willemyns, 2013, vooral blz. 4-8, en Willemyns, 2003). Ik probeer daarbij vooral een Zuid-Afrikaans publiek in te lichten.

2. Een korte geschiedenis van het Nederlands

2.1. *Middelnederlands*

Het Nederlands vormt met het Duits een subgroep van het West-Germaans; het Engels vormt met het Fries de andere subgroep. Het is tijdens de middeleeuwen gaandeweg tot een aparte geschreven cultuurtaal uitgegroeid. Die schrijftaal is vooral tot stand gekomen in de 13de eeuw in het graafschap Vlaanderen; de oudste in origineel bewaarde Nederlandse volledige tekst is Gents (de zgn. *Statuten van de Leprozerie van Gent* uit 1236). Vóór die tijd moet men zich behelpen met een zeer fragmentarische Oudnederlandse overlevering. 3/4 van de 13de-eeuwse teksten in het Nederlands komen uit Brugge, waar zich de grafelijke kanselarij bevond. Het valt op dat in alle handboeken of vakliteratuur terzake de taal van die teksten 'Middelnederlands' wordt genoemd, nooit 'Middelvlaams'. De eigentijdse benaming voor de taal was 'Diets' (in oostelijke gebieden 'Duits'), een term die buiten zijn strikt historische context door taalkundigen niet meer gebruikt wordt wegens zijn associatie met het nationaal-socialistische gedachtengoed van vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Opgemerkt moet worden dat het middeleeuwse graafschap Vlaanderen iets anders was dan het huidige Nederlandstalige België, dat vandaag Vlaanderen wordt genoemd. Het bestreek de huidige provincies West- en Oost-Vlaanderen in België, Zeeuws-Vlaanderen (het deel van de Nederlandse provincie Zeeland ten zuiden van de Schelde) en ook een heel gebied dat nu in Frankrijk ligt: niet alleen het zogenaamde Frans-Vlaanderen (waarover later meer), maar

ook Picardië en Artesië behoorden ooit tot Vlaanderen. Franse steden als Lille (Rijsel), Roubaix, Tourcoing ... waren in de middeleeuwen Vlaams (maar van oudsher Franstalig); Antwerpen, Brussel, Leuven en Hasselt waren dat niet. Er liep door het graafschap een taalgrens tussen een noordelijk Nederlandstalig gebied, en een zuidelijk Franstalig gebied. Daarnaast was er in het noorden ook een sociale taalgrens, aangezien het Frans de taal van de adel was; het graafschap was inderdaad een deel van het Franse koninkrijk.

Niet enkel in het zuidwesten van het taalgebied (Vlaanderen dus), maar ook in het zuidoosten (Limburg-Rijnland) was er een cultuurcentrum waar Nederlands geschreven werd, en waar literaire teksten zijn geproduceerd die soms ouder zijn dan de ambtelijke teksten uit de grote Vlaamse steden. Dat zuidoostelijke cultuurgebied, met Hendrik van Veldeke als belangrijkste figuur (met als voornaamste werk de Sint-Servaeslegende van rond 1180), heeft echter achteraf weinig of niets bijgedragen tot de totstandkoming van de Nederlandse standaardtaal. Limburgse dialecten klinken daardoor erg vreemd in de oren van de andere Nederlandssprekenden.

De culturele suprematie van het sterk geürbaniseerde 13de-eeuwse graafschap Vlaanderen, werd geleidelijk overgenomen door het centraal gelegen hertogdom Brabant, dat vooral in de 15de en 16de eeuw toonaangevend werd, met steden als Antwerpen, Brussel, Leuven en s'-Hertogenbosch. Het hertogdom was altijd een deel geweest van het Duitse rijk, en werd onder de regering van keizer Karel V, die tevoren het graafschap Vlaanderen van Frankrijk had losgemaakt, in de 'Bourgondische Kreits' opgenomen (Transactie van Augsburg, 1548): een verband dat het huidige Nederland, België en Luxemburg omvatte (en ook nog enkele zuidelijker Bourgondische gebieden, die later naar Frankrijk zijn gegaan).

Uiteraard werd niet enkel in de Zuidelijke Nederlanden, maar ook in noordelijker streken, het huidige Nederland, teksten geschreven en aan cultuur gedaan, maar toch is het verhaal van het Nederlands tot het einde van de 16de eeuw vooral een zuidelijk verhaal. Het was in dat hertogdom Brabant dat de eerste pogingen tot standaardisering van het Nederlands hebben plaatsgevonden, op basis van het Brabantse dialect: spraakkunsten, woordenboeken, bijbelvertalingen, spellingvoorschriften zagen het licht. Een beroemd spellingtractaat is van Joos Lambrecht, geen Brabander weliswaar, maar een Gentse drukker, die voor het eerst (in 1550) het woord 'Nederlands' heeft gebruikt in de titel van een taalkundig werk: de *Nederlandsche Spellijnghe*. Er is maar één exemplaar van het boek bewaard gebleven. Het bevindt zich nu in de Gentse universiteitsbibliotheek. De term 'Nederduits' zou het echter tot diep in de 19de eeuw uithouden.

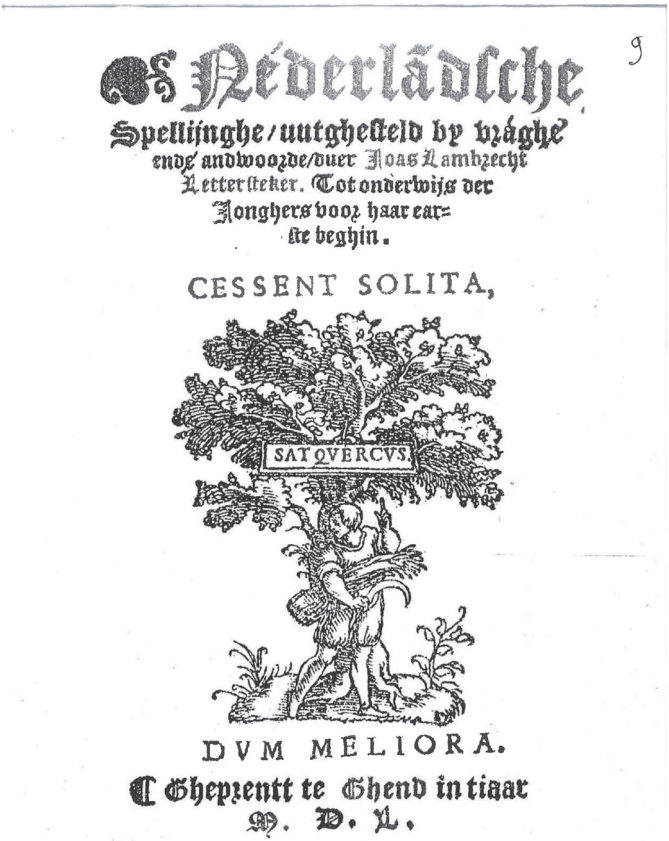
Néderlãdsche
Spellijnghe/uutghesteld by vrághe
ende andwoorde/duer Joas Lambrecht
Lettersteker. Tot onderwijs der
Jonghers voor haar ear=
ste beghin.

CESSENT SOLITA,

DVM MELIORA.

Gheprentt te Ghend in tiaar
M. D. L.

Nederlandsche Spellijnge van Joos Lambrecht (1550)

2.2. *Standaardisering*

De nood aan een eenheidstaal kan in verband gebracht worden met de verhoogde culturele en handelscontacten tussen het toonaangevende deel van de (stedelijke) bevolking en met de uitvinding van de boekdrukkunst. Drukkers ijverden o.a. voor een eengemaakte spelling – uit welbegrepen eigenbelang. De 'normale' loop van de geschiedenis, waarbij de Nederlandse standaardtaal Brabants, en meer bepaald Antwerps, geweest zou zijn, werd door de 80-jarige oorlog (1568-1648) afgebroken. Een belangrijk keerpunt was de verovering van Antwerpen door de Spaanse troepen in 1585. Hoewel het protestantisme allereerst in de Zuidelijke Nederlanden aanhang kreeg, zijn het uiteindelijk de Noordelijke provincies die

tijdens de godsdienstoorlogen stand konden houden tegen Spanje. Al in 1588 ontstond de Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden, die in de loop van de 17de eeuw zou uitgroeien tot een wereldmacht, onder de leiding van de provincie Holland. Het is tijdens die Hollandse Gouden Eeuw dat het Nederlands tot een standaardtaal werd opgekweekt, nu op basis van de verzorgde taal van de Hollandse stedelijke burgerij. De taal van de *Statenbijbel* (1637) speelde daarbij een voorname rol.

2.3. *De taaltoestand in de Zuidelijke Nederlanden in de Spaanse, Oostenrijkse en Franse periode*

De Zuidelijke Nederlanden bleven onder Spaans bewind en werden tijdens de Contrareformatie geherkatholiseerd; een belangrijk deel van de protestantse bevolking week uit naar het Noorden en werkte mee aan de culturele en economische uitbouw van de nieuwe Republiek. Het belangrijkste gevolg van de splitsing der Nederlanden op het gebied van taal is dat het Zuiden buiten de standaardisering van het (noordelijke) Nederlands is komen te staan. De talige situatie van het Nederlands in de Spaanse Nederlanden van de 17de eeuw is door gebrek aan onderzoek overigens niet zo goed bekend. Na de Spaanse successieoorlog worden in de Zuidelijke Nederlanden de Spaanse door de Oostenrijkse Habsburgers afgelost (Vrede van Utrecht, 1713). Het Frans was in de middeleeuwen al aanwezig in het Nederlandstalige gedeelte van het graafschap Vlaanderen, meer bepaald als taal van de hoge adel en ook van een deel van de administratie (naast Nederlands en Latijn), en ook was vanaf 1430 Frans de taal van het Brusselse hof geworden met de komst van de Bourgondische hertogen. Toch moet men echter de verfransing van de (hoge) burgerij in de steden van de Zuidelijke Nederlanden vooral in de Oostenrijkse periode situeren.

In de 18de eeuw was het Frans de dominante cultuurtaal in heel Europa geworden, ook voor het Oostenrijkse bewind, dat al zijn territoria in het Frans bestuurde. De lagere besturen bleven evenwel de landstaal gebruiken: de Staten van Vlaanderen en de Staten van Brabant vergaderden in het Nederlands; gemeentelijke administraties bleven in het Nederlands functioneren. Franstaligheid bij de Vlaamse stedelijke burgerij betekende niet dat die ééntalig Frans was geworden: er ontstond gaandeweg een diglossische situatie met Frans als 'hoge' en het Nederlands (al dan niet in een dialectische vorm) als 'lage' taal. Die toestand werd als sociaal evident aangevoeld; er was niet echt sprake van expliciet taalbeleid of van taaldwang. Recent onderzoek, onder andere van Rutten en Vorsters (2011), heeft aangetoond dat het met het Nederlands in de Oostenrijkse Nederlanden beter gesteld was dan algemeen gedacht wordt.[2]

Niet alleen konden velen vrij behoorlijk Nederlands schrijven, maar ook waren er een aantal 'spraekkonstenaers' actief die spraakkunsten schreven en toenadering tot de noordelijke taalnorm voorstonden. Waarschijnlijk heeft de Vlaamse Beweging (zie verder) de toestand van het Nederlands in het 17de-, 18de- en 19de-eeuwse Vlaanderen té dramatisch voorgesteld om zo de eigen verdienste wat beter in de verf te kunnen zetten.

Op het gebied van taal zou er verandering komen met de Franse periode. In 1794 verdrijven de Franse revolutionaire troepen de Oostenrijkers uit de Zuidelijke Nederlanden; in 1795 wordt het hele gebied door Frankrijk geannexeerd. In Nederland wordt in hetzelfde jaar een vazalstaat van Frankrijk gecreëerd: de Bataafse Republiek. De Franse inmenging in Nederland heeft overigens meegebracht dat de Engelsen alle Nederlandse kolonies hebben aangevallen, en o.a. de Kaapkolonie uiteindelijk hebben overgenomen.

De Franse Revolutie werd onder andere gekenmerkt door een expliciet taalbeleid, dat gericht was op de culturele en politieke emancipatie van de bevolking door de verspreiding van het Frans. Minderheidstalen, of het nu Romaanse dialecten betrof of niet, werden beschouwd als een erfenis van een feodaal verleden dat maar beter verdween. Volgens Henri Grégoire[3] moesten de "idiomes féodaux" plaats maken voor het Frans, "la langue de la liberté". Voor hem was "l'unité de l'idiome" een "partie intégrante de la révolution" [taaleenheid is een integraal deel van de revolutie, *mijn vertaling, JvK*]. Die nieuwe taalpolitiek werd ook in de voormalige Zuidelijke Nederlanden opgedrongen; in 1806 verbiedt Napoleon het gebruik van een andere taal dan het Frans in gerecht en administratie. Die drastische maatregel sorteerde echter niet het gewenste effect: de overgrote meerderheid van de Vlamingen begreep eenvoudigweg geen Frans, waardoor de maatregel onuitvoerbaar was.

2.4. *De Nederlandse standaardtaal in Vlaanderen in de 19de en 20ste eeuw*

De Franse periode wordt na de nederlaag van Napoleon in Waterloo (1815) definitief afgelost door de Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder koning Willem I. Het huidige Nederland, België en Luxemburg vormen opnieuw één geheel. Willem vaardigde in 1819 een wet uit die alle besturen in Vlaanderen verplichtte vanaf 1823 opnieuw het Nederlands te gebruiken. Onderzoek heeft aangetoond dat die overgang moeiteloos is verlopen (Willemyns & De Groof, 2004), wat bewijst dat het Nederlands als schrijftaal volstrekt niet vergeten was. Franstalige Vlamingen waren echter niet steeds tevreden over het feit dat het Nederlands nu ineens de 'carrièretaal' was geworden en wilden de rechten van het Frans in Vlaanderen veiligstellen.

Het was tijdens die zogenaamde Hollandse periode dat vele Vlamingen weer

in contact kwamen met de noordelijke standaardtaal. Willem I vernieuwde immers het onderwijs: hij richtte een school op voor onderwijzers; het lagere onderwijs werd verbeterd; elke middelbare school kreeg een leraar Nederlands; de universiteiten van Leuven, Gent en Luik (die twee laatste heeft hij zelf opgericht) kregen een professor Nederlands. Het is tijdens zijn bewind dat de intellectuelen hun opleiding kregen die achteraf de leiding zullen nemen van de Vlaamse Beweging.

Willem I werd verdreven tijdens de Belgische Revolutie in 1830. Het was niet zozeer zijn taalpolitiek tegenover het Frans in Vlaanderen dat de opstand veroorzaakte, maar vooral zijn autoritaire optreden als verlichte despoot en een aantal politieke flaters. Willem was te autoritair, te 'Nederlands' en te protestants voor zijn zuidelijke – katholieke – onderdanen. Het gemeenschapsgevoel tussen Noord en Zuid, dat al een paar eeuwen verstoord was, kon blijkbaar niet op een paar decennia hersteld worden. In 1839 wordt de splitsing tussen België en Nederland definitief en verliest het 'orangisme' in bijvoorbeeld Gent zijn geloofwaardigheid. De Gentse burgerij – hoe Franstalig die ook was – wilde immers geen splitsing van de Nederlanden en steunde Willem I, die Gent immers zowel een zeehaven (dankzij het kanaal Gent-Terneuzen) als een universiteit had gegeven.

In België was toen al een Franstalige staat ontstaan. De grondwet garandeerde weliswaar de 'vrijheid van taal', maar dat betekende vooral dat een Vlaamse rechter in Vlaanderen tijdens een procesgang Frans mocht blijven spreken. Frans werd de enige officiële taal – ook in Vlaanderen – hoewel de meerderheid van bevolking niet Franstalig was. Het valt te begrijpen dat er snel reactie komt; enkele Nederlandstalige intellectuelen beginnen op te komen voor de rechten van het Nederlands (de bekendste 'taalminnaar' is Jan Frans Willems): de Vlaamse Beweging ontstaat.

In het begin had de Vlaamse Beweging weinig politieke invloed wegens het cijnskiesstelsel, dat de hoogte van de belasting als criterium gebruikte, waardoor enkel gegoede (en dus meestal Franstalige) burgers, konden stemmen. Daarin komt verandering naar het einde van de 19de eeuw toe, toen sociale bewegingen eerst het meervoudig en dan het enkelvoudig mannelijk stemrecht konden afdwingen, resp. in 1893 en 1919.[4] Vanaf het einde van de 19de eeuw werden steeds meer Nederlandssprekenden in het parlement verkozen en was het niet meer mogelijk om zoals in Frankrijk het Frans algemeen te verspreiden door het verplicht maken van het basisonderwijs – in het Frans. De leerplicht werd in België immers pas in 1914 ingevoerd.

De taalstrijd tegen het Frans werd gedragen door de middenklasse, die het Frans van de hogere klasse niet kon en het dialect van de lagere klasse niet wou spreken. De taalvorm die uiteindelijk werd gepropageerd, was de Nederlandse

taalnorm zoals die zich in Nederland bevond – dat was de enige taal die tegen het Frans ingezet kon worden als cultuurtaal. Dankzij de Hollandse periode wisten de Vlamingen weer duidelijk dat die bestond. In Zuid-Afrika heeft men in ongeveer dezelfde periode wel de eigen taalvorm gecodificeerd en als cultuurtaal gepropageerd. Het verschil met Vlaanderen is waarschijnlijk te verklaren door het feit dat de taalstrijd voor het Afrikaans door de volksklasse – en niet door een middenklasse – werd gedragen (zie Van Keymeulen, 2010).

De aansluiting bij de noordelijke taalnorm was de uiteindelijke uitslag van de strijd tussen de *particularisten*, die een eigen Vlaamse taal voorstonden, en de *integrationisten*, die de taaleenheid met Nederland nastreefden. Het particularisme leefde vooral in West-Vlaanderen, waar met name priesters als Guido Gezelle, Hugo Verriest en Leonard De Bo ijverden voor het 'Vlaams'. Hun motivatie was godsdienstig geïnspireerd; het katholieke Vlaams moest een dam opwerpen tegen het protestantse 'Hollands' (zie o.a. Willemyns, 2013: 132 vlg.). Het valt echter te begrijpen dat het West-Vlaams maar moeilijk tot een standaardtaal voor de Vlamingen kon uitgroeien. De provincie West-Vlaanderen – hoe 'puur' en 'authentiek' het dialect er ook mag zijn – werd in de 19de eeuw bewoond door een overwegend agrarische bevolking; er waren geen grote steden, geen moderne industrie of universiteiten. Uiteindelijk kreeg de visie van de vooral Gentse en Antwerpse integrationisten de overhand: zij behoorden immers tot meer geïndustrialiseerde en economisch machtiger regio's.

Vanaf het einde van de 19de eeuw werden de rechten van het Nederlands in Vlaanderen gaandeweg hersteld. Belangrijk was de Gelijkheidswet van 1898, waarbij Nederlands en Frans dezelfde juridische kracht kregen. Een zeer belangrijke eis van de Vlamingen, de vernederlandsing van de universiteit van Gent, werd pas in 1930 ingewilligd – men was bereid de internationaliteit van de universiteit daarvoor op te geven.[5] Langzaam verschoof ook de eis tot tweetaligheid van Vlaanderen naar de eis tot ééntaligheid: de introductie van het *territorialiteitsbeginsel*. Pogingen tot officiële tweetaligheid voor heel België strandden op het Waalse verzet de ééntaligheid van het Franssprekende landsgedeelte op te geven. In Wallonië waren namelijk tienduizenden arme Vlaamse immigranten aanwezig, die werk hadden gevonden in de zware industrie en de mijnbouw. Dat Nederlandstalige proletariaat had zich ongetwijfeld moeiteloos laten verfransen. Indien Wallonië tweetaligheid had geaccepteerd, dan was heel Vlaanderen vandaag waarschijnlijk tweetalig en Wallonië opnieuw ééntalig Frans. De taalstrijd van de Vlamingen werd sterk gehinderd door de nasleep van de twee wereldoorlogen. In beide oorlogen zocht een deel van de Vlaamse Beweging de hulp van de Duitse bezetter; in beide gevallen werd na de oorlog de rekening daarvoor aan de hele Vlaamse Beweging gepresenteerd – waardoor het inwilligen van de taaleisen werd vertraagd.

2.5. *Naar een federaal België*

De taalstrijd voor het Nederlands is in België gewonnen. Die strijd was in de eerste plaats een sociale strijd binnen Vlaanderen – waar klassenverschil eertijds door taalgebruik werd gemarkeerd. Het was geen etnisch conflict, maar in eerste instantie een strijd tegen het Frans, niet een strijd tegen de Walen – zoals in het buitenland soms wordt gedacht. Ook de occasionele strubbelingen in het officieel tweetalige Brussel en de randgemeenten daarvan hebben een sterk sociaal karakter: sommige Franstalige Brusselaars die in de Nederlandstalige gemeenten rond Brussel zijn gaan resideren, willen daar de taalregelingen ten voordele van het Frans veranderen – wat conflicten meebrengt.[6]

De federale structuur van België, met het territorialiteitsprincipe als grondslag voor de taalwetgeving, werd als oplossing gekozen voor de taalstrijd: het taalgebruik wordt bepaald door het grondgebied waar men woont. De taalgrens, die in 1962 officieel is vastgelegd, vormt een politieke grens tussen de deelstaten. Alle Belgische structuren werden gaandeweg in tweeën gesplitst: er bestaan vandaag de dag geen tweetalige politieke partijen, vakbonden, ziekenfondsen, universiteiten ... In Vlaanderen heeft men volstrekt geen behoefte meer aan het Frans om als burger te functioneren; de kleine Franstalige minderheden in de Vlaamse steden zijn cultureel vrijwel onzichtbaar geworden. De opeenvolgende Belgische staatshervormingen naar meer federalisme zijn gericht op meer autonomie voor de deelgebieden – steeds op vraag van de Vlamingen: het Belgische federalisme is namelijk 'asymmetrisch centrifugaal'.[7] Vlaanderen is nu economisch veel welvarender dan Wallonië; de financiële transfers van noord naar zuid in België worden door sommige politieke partijen ter discussie gesteld.

De taalstrijd in de 19de en het begin van de 20ste eeuw was sterk gericht op statusplanning: het herstel van het prestige van de taal als taal van de overheid, van het gerecht en van de wetenschap. Expliciete codificatie was minder nodig, aangezien men zich in principe aansloot bij de taalnormen van het noorden. Alle handboeken die op codificatie gericht waren, propageerden de noordelijke norm – hoewel men 'goede', en algemeen aanvaarde zuidelijk-Nederlandse taalvormen niet wilde uitsluiten. De democratisering van het onderwijs in de jaren 60 van de vorige eeuw, bracht in Nederlandstalig België een heuse ABN-actie[8] op gang, gesteund door alle culturele organisaties en door de media. Die acties hebben ervoor gezorgd dat het Standaardnederlands verspreid raakte bij de brede lagen van de bevolking – zeker in zijn geschreven vorm, en uiteraard met een zekere zuidelijke inslag. Ook in Nederland is de standaardtaal in die periode over het hele land verspreid geraakt. De Vlamingen hebben de noordelijke norm niet volledig geïnterioriseerd – hij is immers buitenlands. In Vlaanderen ontstond in die periode een regionaal geschakeerde informele omgangstaal, de zgn. *tussentaal*,

de overkoepelde term voor het taalcontinuüm tussen de traditionele dialecten, die hoe langer hoe minder gesproken worden, en de Belgische variëteit van de Nederlandse standaardtaal.[9]

3. Het Nederlands als pluricentrische taal

Het Nederlands is dus een pluricentrische taal,[10] een taal die in verschillende staten gesproken wordt, wat uiteraard aanleiding geeft tot natiolecten,[11] nationale varianten van dezelfde standaardtaal. Voor het Nederlands bestaat er Nederlands Nederlands (NN), Belgisch Nederlands (BN) en Surinaams Nederlands (SN). De eerste twee termen zijn in de plaats getreden van de nu verouderde terminologie Noord-Nederlands en Zuid-Nederlands, waarmee vroeger respectievelijk het Nederlands van Nederland en dat van Vlaanderen werd aangeduid. 'Noord-Nederland' wordt nu opgevat als een geografische aanduiding voor het noorden van Nederland en niet meer voor heel Nederland. Ook 'Zuid-Nederland' heeft als term een betekenisverandering ondergaan; in oudere teksten wordt hij gebruikt voor Vlaanderen, nu vrijwel uitsluitend voor het zuiden van Nederland. De term 'Nederlands Nederlands' klinkt wat gek; het eerste deel van de uitdrukking is een geografische aanduiding, het tweede deel een taalaanduiding.[12] De Engelse vertaling 'Netherlandic Dutch' klinkt in elk geval beter.

Er bestaan heel wat natiolecten. Binnen Europa kunnen we onder andere wijzen op Oostenrijks Duits, Iers Engels, Zwitsers Frans, Fins Zweeds; buiten Europa hebben Engels, Spaans, Portugees en Frans tientallen natiolecten doen ontstaan in hun voormalige koloniën. Een natiolect bestaat in de eerste plaats uit een accent, waardoor men de spreker in een bepaald land kan thuiswijzen, en een beperkt aantal woorden en eventueel morfologische en syntactische bijzonderheden die door de sprekers van het natiolect als verzorgd taalgebruik – dus als standaardtaal – beschouwd worden. Natiolecten verschillen in principe maar in geringe mate van elkaar en hinderen de onderlinge verstaanbaarheid weinig of niet; soms zijn ze vooral tot de spreektaal beperkt (bijv. Belgisch Frans tegenover Frans Frans). In België worden drie natiolecten gesproken: Belgisch Nederlands, Belgisch Frans en Belgisch Duits. In Zuid-Afrika wordt o.a. een natiolect van het Engels gesproken, het Zuid-Afrikaanse Engels; aan de Rhodes University in Grahamstad bevindt zich een heus onderzoekscentrum dat zich daarmee bezighoudt, nl. de Dictionary Unit for South African English.

Markant is dat het Belgische Nederlands het grootste relatieve aandeel heeft van alle Europese natiolecten ten opzichte van de totaliteit van het taalgebied. De Vlamingen maken namelijk ongeveer 28% uit van de Nederlandstaligen; de Franstalige Belgen 6,5% van de (Europese) Franstaligen, de Duitstalige Belgen zelfs minder dan 1% van de Duitstaligen.

Wat het verschil tussen NN en BN betreft, moeten we een verschil maken tussen spreektaal en schrijftaal. De gemeenschappelijke schrijftaal levert weinig verstaanbaarheidsproblemen op; de uitspraaknormen zijn wel verschillend: er bestaat een Belgische uitspraak van het Nederlands, die gebaseerd is op de uitspraak van de Randstad Holland van ongeveer 100 jaar geleden.[13] Waarschijnlijk is dat de reden waarom Afrikaners het Nederlands van Vlamingen soms beter begrijpen dan dat van de Nederlanders. De uitspraaknorm in Vlaanderen is ouderwetser dan die in Nederland; Vlamingen hebben niet meegedaan met een aantal relatief recente Hollandse taalvernieuwingen. Er zijn wel een aantal verschillen in woordenschat. *Het Prisma Handwoordenboek* van 2009 is het eerste woordenboek dat zowel de woorden registreert die vooral of enkel in Nederland gebruikt worden, als de typisch Belgische; zo'n 3.500 woorden krijgen een BN-, ongeveer 4.500 een NN-label.[14] Ik weet niet of dat weinig of veel is in vergelijking tot bijvoorbeeld Zuid-Afrikaans Engels versus Brits Engels of Oostenrijks Duits versus Duits Duits. Verschil in gebruik hoeft trouwens niet steeds de onderlinge verstaanbaarheid te hinderen. Er zijn relatief weinig verschillen op het gebied van morfologie of syntaxis; nooit wordt de verstaanbaarheid daardoor gehinderd.

Op het gebied van de informele taalregisters lopen beide taalvariëteiten meer uiteen. Vlamingen spreken onder elkaar meestal een 'tussentaal'; in Nederland heeft Jan Stroop (1998) de term "Poldernederlands" verzonnen voor een taalvorm met verlaagd vocalisme, die aanvankelijk vooral populair is geweest bij jonge stedelijke vrouwen, maar nu is veralgemeend. Met die typische Hollandse taalveranderingen doen Vlamingen niet mee. Een taalsituatie met verschillende taalregisters is niet abnormaal, maar is vrij algemeen: de meeste taalgebieden hebben dialecten en hebben verschillende registers voor formeel en informeel of voor spreektaal en schrijftaal.

4. Taalideologie

Taalideologie vatten we op als een mentale constructie over taal, die geladen is met waarden. In wat volgt, proberen we de taalideologieën te schetsen van zowel de francofonie, de Nederlanders als de Vlamingen om de verwarring omtrent de aard van het 'Vlaams' te verklaren.

4.1. *De taalideologie van de francofonie*

De taalideologie van de Franse cultuur heeft zijn wortels in de Franse revolutie (1789), die – zoals hierboven geschetst – de revolutionaire waarden via het Frans wilde verspreiden door middel van een bewuste taalpolitiek, die erop gericht was het Frans binnen Frankrijk te veralgemenen en de minderheidstalen uit te roeien.

De Franse taalideologie was gericht op de maximalisatie van de taalhomogeniteit binnen de staat – tot voordeel van de hele bevolking. Het mijns inziens belangrijkste en zeer efficiënte ideologische middel daartoe was het wegnemen van het *prestige* van de minderheidstaal, zodat het moeilijk denkbaar werd die taal toe te laten in de hogere sferen van de maatschappij (hoger onderwijs, rechtspraak, wetgeving ...). Om een en ander duidelijk te illustreren bespreken we kort de kaart met de "Langues régionales ou minoritaires de France" op Wikipedia. Wikipedia is weliswaar een niet-geautoriseerde encyclopedie, maar toch is ze voor onze doelstelling bruikbaar, al was het maar omdat de internetgebruiker van vandaag in eerste instantie bij die kaart terecht komt als hij iets over de minderheidstalen in Frankrijk te weten wil komen.

Op de kaart valt allereerst op dat Frankrijk nog steeds op Napoleontische wijze wordt opgevat: heel België en het Groot-Hertogdom Luxemburg worden tot het Franse gebied gerekend. Nu wordt er in België en in Luxemburg wel degelijk Frans gesproken, maar toch hebben de bewerkers van onder andere de Spaanse, Catalaanse, Italiaanse, Portugese, Zweedse, Poolse ... versie van Wikipedia het noorden van België van de oorspronkelijke kaart afgeknipt. Blijkbaar vond men de aanduiding *flamand* voor heel Nederlandstalig België als zijnde een dialect binnen het Franse gebied toch wat overdreven.[16] De kaart is wel ongewijzigd overgenomen op o.a. de Engelse, Duitse, Russische, Chinese versie ... en eigenaardig genoeg ook op de Nederlandse versie van het Wikipedia-artikel (2014).

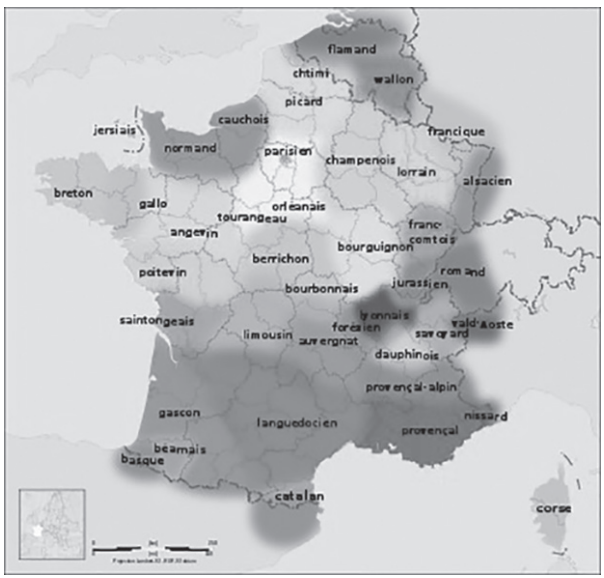

Langues régionales ou minoritaires de France (Wikipedia, 2014)

Het is niet onze bedoeling de hele kaart (laat staan de bijbehorende teksten) te bespreken, maar wel te wijzen op het feit dat een aantal talen benoemd worden met een term die internationaal bekend is als naam voor een taal: Bretoens (*breton*), Baskisch (*basque*) en Catalaans (*catalan*); Nederlands wordt echter *flamand*; Duits wordt *francique*, dan wel *alsacien*; Italiaans wordt *corse*. Bretoens is de enige taal die tot Frankrijk beperkt is; Baskisch en Catalaans worden ook in Spanje gesproken. Die twee talen vormen relatief kleine taalgebieden (momenteel resp. ongeveer 720.000[17] en 7.000.000[18] sprekers), die al eeuwenlang door het Spaans of Frans gedomineerd worden en pas sedert een paar decennia in Spanje op taalkundige rechten kunnen rekenen.[19]

Het valt op dat de minderheidstalen die aansluiting vinden bij de naburige grotere taalgebieden, op dezelfde manier behandeld worden als de Romaanse dialecten (*chtimi*, *cauchois*, *tourengeau*, enz.). Het effect daarvan is evident de *folklorisatie* van die minderheidstalen door het wegnemen van het prestige ervan door ze met een regionale term te benoemen, in plaats van met de naam van de cultuurtaal waar ze bijhoren. Op die manier kan men begrijpen dat Franse intellectuelen in Vlaanderen vriendelijk vragen of men het *flamand* kan schrijven, of dat Franstalige professoren in de Gentse universiteitsbibliotheek op zoek gaan naar de oorspronkelijke Franstalige versies van Nederlandstalige boeken.[20] Het wegnemen van het prestige van de minderheidstalen en het zaaien van twijfel omtrent de kwaliteit ervan is essentieel om de dominantie van het Frans voor alle hogere functies in de maatschappij niet alleen aanvaardbaar, maar zelfs evident te maken.

Het taalbeleid van de Franse republiek is gaandeweg wel verzacht,[21] maar niet minder efficiënt geworden. Voor heel wat minderheidstalen zijn er spellingen en spraakkunsten, en er is ook literatuur; die van het Provençaals bijvoorbeeld is overigens erg oud en van een hoge kwaliteit.[22] Ook *corse*, *alsacien*, enz. kan men schrijven; een aantal minderheidstalen zijn (keuze)vak geworden op lagere of middelbare scholen; sedert de 'loi Deixonne' (1951) kregen steeds meer regionale talen een plaatsje in het onderwijs. Ook zal men de taalvariëteiten beleefdheidshalve steeds *talen* noemen, en geen dialecten – dat doet dialectsprekers altijd plezier. De dominantie van het Frans staat nergens ter discussie, aangezien de sprekers van de minderheidstalen de Franse visie op hun taal hebben geïnterioriseerd – een paar zeldzame uitzonderingen niet te na gesproken.[23] Een mooi voorbeeld van de Franse taalattitude levert het *Lëtzebürgesch* (Luxemburgs). Die taal is een Duits Moezelfrankisch dialect dat tot cultuurtaal is opgekweekt en tot de *langue nationale* van Luxemburg is uitgegroeid (wet uitgevaardigd op 24 februari 1984). Opmerkelijk genoeg is de wetgeving terzake in het Frans, want de Luxemburgers vinden hun *langue nationale* erg belangrijk.[24]

Het taalbeleid in Frankrijk staat in scherp contrast met de attitude in andere

landen, waar men de taal van minderheden nagenoeg altijd benoemt met de naam van de cultuurtaal waar ze bijhoort: in België noemt men de talen van de minderheden gewoon Frans en Duits (en niet bijvoorbeeld Waals en Eupens[25]). De taal van de Hongaarstalige minderheden in Roemenië, Slowakije, Servië, Oekraïne, Kroatië, Oostenrijk en Slovenië wordt door iedereen met Hongaars aangeduid; nergens bestaat de behoefte een regionale Hongaarse taalvariëteit apart te benoemen (en eventueel te codificeren) om die taalminderheid politiek beter te kunnen isoleren van een groter, en grensoverschrijdend cultureel verband.

De Franse handelswijze met betrekking tot minderheidstalen is zeer efficiënt gebleken, mede doordat de identiteiten van de anderstalige minderheden werden geregionaliseerd door de dialecten toch enige (maar dus lagere) status te geven als schrijftaal om zo culturele onrust (en potentieel politiek separatisme) te bezweren. De dominantie van het Frans als taal van alle hogere functies van de maatschappij wordt in Frankrijk (en Luxemburg) door geen enkele taalminderheid ter discussie gesteld. Het is die toestand die de (Belgische) francofonie ook voor het *flamand* in Vlaanderen in gedachten had – maar dat verhaal is dus niet doorgegaan. Wel is het zo dat die Franse attitude tegenover de taal van de Vlamingen over heel de wereld verspreid is geraakt, niet alleen door de Belgische diplomatie, die tot in begin van de 20ste eeuw zeer sterk Franstalig was, maar vooral doordat buitenlanders – taalgeleerden en anderen – in de eerste plaats via het Frans kennis opdoen van België in het algemeen en de taaltoestand in het bijzonder. Engelstalige, Duitstalige, Chineestalige ... journalisten in België kennen meestal wel Frans, maar zeer zelden Nederlands (als ze al weten dat Vlamingen Nederlands spreken).[26] Daardoor komt het dat buitenlanders denken dat Vlamingen Vlaams (vertaling van *flamand*) spreken en dat een gesprek over de taal van de Vlamingen binnen de kortste keren in een soort 'dialectmodus' belandt (over Vlaams als dialect, zie verder). Men weet niet goed wat Vlaams eigenlijk is of wat men er moet van denken (laat staan dat men de moeite zou nemen om zo'n taal te leren). Dat is uiteraard niet verwonderlijk – Vlaams bestaat gewoonweg niet: het is een geografische term, geen taalterm. Wel is het zo dat geografische termen dikwijls parallel lopen met het woord voor de taal: Frankrijk > Frans, Duitsland > Duits, Zweden > Zweeds, Nederland > Nederlands ... en dus ook Vlaanderen > Vlaams – iets wat de verwarring in de hand werkt.

4.2. *Vlamingen zijn geen Nederlanders*

Er is nog een andere taalideologische oorzaak die maakt dat de taal van de Vlamingen in het buitenland een onduidelijk profiel heeft, en dat is het (taal)nationalisme van zowel Nederlanders als Vlamingen. De grens tussen België en Nederland is niet enkel een staatsgrens, maar in heel wat opzichten ook een cultuurgrens. In het

boek van Claes en Gerritsen (2002:143) over *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief* staat (met verwijzing naar Hofstede, 1980:228) dat er nergens ter wereld twee volkeren naast elkaar leven die dezelfde taal spreken, maar cultureel zo van elkaar verschillen.[27] Vlamingen spreken wel Nederlands, een Germaanse taal, maar vertonen in tegenstelling tot Nederlanders veeleer 'Romaans gedrag'. De grens tussen Noord- en Zuid-Europa volgt niet de taalgrens in België, maar tegenwoordig de staatsgrens met Nederland.[28]

Vlamingen en Nederlanders hebben dus een verschillende identiteit, die zich ook op het gebied van taal manifesteert. Nederlanders noemen het Nederlands van de Vlamingen graag Vlaams, om aan te geven dat Vlamingen toch wel anders zijn en anders praten; Vlamingen noemen het Nederlands van het Noorden dan weer Hollands – en storen zich aan de 'schraperige' uitspraak van de Hollanders. In de omgangstaal van Vlamingen wordt elke Nederlander een Hollander genoemd. De attitude van Vlamingen tegenover Nederlanders is dikwijls negatief gekleurd (er wordt geklaagd over hun arrogantie); de attitude van Nederlanders tegenover Vlaanderen is positiever (maar soms neerbuigend).

Hoewel heel wat taalgebruikers soms de neiging hebben de eigenheid van de eigen taalvariëteit sterk in de verf te zetten om hun identiteit te beklemtonen (bijv. Schotten tegenover Engelsen), heb ik toch de indruk dat de neiging bij Nederlanders en Vlamingen om net ***niet*** de klemtoon te leggen op hun taaleenheid, vrij systematisch is.[29] De mate waarin dat gebeurt, hangt af van de sterkte van het (taal)nationalisme van de spreker, en van de context waarin het gesprek plaatsheeft. Alle Franstaligen daarentegen zullen het Frans van Belgen, Zwitsers, Canadezen of de Franse variëteiten in de meer dan 20 ex-koloniën altijd Frans noemen – de Franse cultuur heeft namelijk een sterk internationaal blikveld en is sterk gecentraliseerd. Ze worden daarin door de niet-Fransen nagevolgd. Hetzelfde geldt in principe ook voor Engels, Spaans of Portugees. Hoewel Brits Engels en Europees Portugees een minderheid zijn gaan vormen ten opzichte van het 'American' en het 'Brazileiro', blijft men de taal van de USA en van Brazilië doorgaans met de Europese benamingen Engels en Portugees aanduiden.

Tekenend in verband met het taalnationalisme in Nederland is ook de afwezigheid van belangstelling voor de taalperikelen in België (bijv. de nog steeds voortdurende taalstrijd in de Brusselse randgemeenten). Culturele expansiedrang (in tegenstelling tot mercantiele expansiedrang) is Nederlanders altijd al vreemd geweest.[30] Tekenend voor de afwezigheid van talige expansiedrang bij de Vlamingen is de situatie in Belgisch Congo. Het Frans is daar vooral door de inspanningen van Vlaamse missionarissen verspreid; het is nu de enige officiële taal van de ex-kolonie.

De Vlamingen noemen hun taal ook zelf dikwijls Vlaams – maar weten dan uiteraard wel wat ze daarmee bedoelen. Het is een familiaire term voor het

Nederlands in België. Het is niet ondenkbaar dat die benoeming ook aan de interiorisatie van de Franse taalattitude in 19de en begin 20ste eeuw geweten moet worden. De strikt wetenschappelijk-dialectologische invulling van de term (zie verder) is bij het publiek onbekend. De term 'Vlaams' heeft overigens al een oude geschiedenis, en heeft historisch verschillende ladingen gedekt[31] – wat de eenduidigheid van de term vandaag de dag niet ten goede komt. De officiële naam van de taal, die in wetgeving, onderwijs ... gebruikt wordt, is steeds Nederlands. De Franstalige Belgen (niet de Fransen) hebben op school geleerd dat de Vlamingen *néerlandais* praten en gebruiken *flamand* nu ook vooral als een officieuze term.

5. Vlaams en de Nederlandse dialecten

In de wetenschappelijke dialectologie wordt de term 'Vlaams' voorbehouden voor de zuidwestelijke groep van Nederlandse dialecten – een betekenisinhoud die dus anders is dan die in het gewone taalgebruik. Vlaams wordt gesproken in Frans-Vlaanderen (de noordwestelijke hoek van Frankrijk), de provincies West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen in België, en in Zeeuws-Vlaanderen (het deel van de Nederlandse provincie Zeeland bezuiden de Schelde). Meer naar het oosten wordt Brabants gesproken, in de Belgische provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant en in de Nederlandse provincie Noord-Brabant. Nog meer naar het oosten is er het Limburgs, in de provincies Belgisch en Nederlands Limburg. Een vierde zuidelijk-Nederlandse dialectgroep is het Zeeuws van de Zeeuwse eilanden en de twee Zuid-Hollandse eilanden Goeree en Overflakkee.

In Nederland heeft men dan als belangrijkste dialectgroepen het Hollands, het Utrechts, het Gelders, het Drents, het Gronings en het Stellingwerfs. Het kaartje hieronder toont dat er binnen de verschillende dialectgroepen verfijningen mogelijk zijn – er bestaat overigens geen eensgezindheid over de dialectindeling. Nederland heeft ook een minderheidstaal, het Fries in de provincie Friesland (officiële naam is *Fryslân*); alle Friestaligen spreken daarnaast ook Nederlands. Twee dialectgroepen in Nederland zijn erin geslaagd erkenning te krijgen als 'streektaal' volgens het *Europese Handvest van Streek- en Minderheidstalen*, het Limburgs (enkel in Nederland) en het Nedersaksisch. Nedersaksisch wordt gesproken in het noordoosten van Nederland, in de provincies Groningen, Drenthe en Overijssel, de Gelderse streken Veluwe en Achterhoek en in de Stellingwerven in het zuiden van Friesland; de taal heeft ook in Duitsland een erkenning gekregen. Uiteraard praten alle Limburgers en Nedersaksers ook Nederlands.

België heeft het betreffende Europese Handvest niet ondertekend, mede om de Belgische taalwetgeving niet nog ingewikkelder te maken dan ze al is, en ook

om geen argumenten te geven aan hen die volhouden dat Vlamingen geen echte taal hebben, maar enkel dialecten.

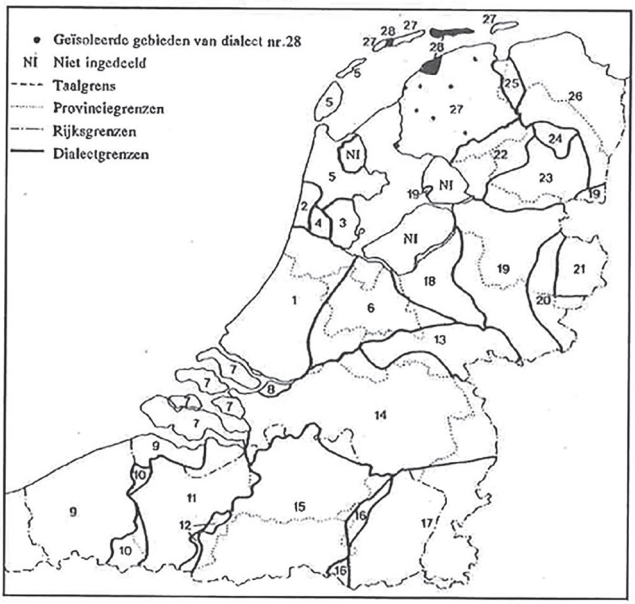

Een indeling van de Nederlandse dialecten door Jo Daan

1 Zuid-Hollands
2 Kennemerlands
3 Waterlands
4 Zaans
5 Westfries-Noord-Hollands
6 Utrechts-Alblasserwaards
7 Zeeuws
8 Westhoeks
9 West-Vlaams en Zeeuws-Vlaams
10 Dialect van het gebied tussen West- en Oost-Vlaams
11 Oost-Vlaams
12 Dialect van het gebied tussen Oost-Vlaams en Brabants
13 Zuid-Gelders
14 Noord-Brabants en Noord-Limburgs
15 Brabants
16 Dialect van het gebied tussen Brabants en Limburgs
17 Limburgs
18 Veluws
19 Gelders-Overijssels
20 Twents-Graafschaps
21 Twents
22 Stellingwerfs
23 Zuid-Drents
24 Midden-Drents
25 Kollumerlands
26 Gronings en Noord-Drents
27 Fries*
28 Bildts, Stadsfries, Midlands, Amelands

*Fries, hier voor de volledigheid vermeld op de dialectkaart, is een aparte taal (zie hoofdstuk 1)

(Van der Sijs & Willemyns, 2009: 44)

Het moge duidelijk zijn dat we in dit hoofdstuk over dialectologie aanbeland zijn zowel bij de dialectologie als wetenschap als bij de visies van dialecthobbyisten en populaire noties over taal. Voor buitenstaanders is het soms moeilijk te beoordelen hoe ernstig sommige informatie – al dan niet via het internet verspreid – eigenlijk wel is. Ik geef een voorbeeld.

Ter gelegenheid van het schrijven van dit artikel zocht ik voor de eerste keer op

wat Ethnologue (2014) over het Vlaams te melden zou kunnen hebben. Ik kwam toen voor de eerste keer in contact met volgende compleet foutieve informatie.

Vlaams

A language of Belgium
ISO 639-3
vls
Alternate Names
West Vlaams
Population
1,070,000 in Belgium (1998 University of Ghent). Population total all countries: 1,204,000.
Location
West Vlaanderen.
Language Maps
Andorra and France
Belgium, Luxembourg and Netherlands
Language Status
6b (Threatened).
Classification
Indo-European, Germanic, West, Low Saxon-Low Franconian, Low Franconian
Dialects
None known. Considered a variant of Dutch [nld]. Reportedly similar to German [deu], English [eng], Frisian [fry].
Typology
SOV.
Language Use
All ages. Also use English [eng], French [fra].
Language Development
Magazines. Dictionary. Bible portions: 1980–2003.
Language Resources
OLAC resources in and about Vlaams
Writing
Latin script [Latn].
Other Comments
Christian (Roman Catholic).
- Log in or register to post comments

Waar komt dergelijke onzin toch vandaan? Waarschijnlijk is het volgende gebeurd. In

Frankrijk wordt nog steeds in het uiterste noordwesten (regio Nord-Pas-de-Calais) een Nederlands dialect gesproken, het zgn. Frans-Vlaams, in een streek die in 1713 door Frankrijk definitief is geannexeerd. Wie goed toekijkt, ziet op de kaart van de minderheidstalen hierboven dat het *flamand* inderdaad voor een piepklein deeltje tot in Frankrijk reikt. Dat dialect heeft gaandeweg wegens de Franse taalpolitiek elk contact met de Nederlandse cultuurtaal verloren. Het is een zeer archaïsch Vlaams dialect, dat nog door een slinkend aantal mensen van de oudste generatie wordt gesproken.[32] Het wordt niet overkoepeld door de Nederlandse standaardtaal, maar door het Frans, en zou dus inderdaad eventueel als een minderheidstaal van Frankrijk beschouwd kunnen worden, vooral omdat taalactivisten dat dialect proberen te codificeren met o.a. een eigen spelling (net zoals dat gebeurd is met *alsacien*, *corse* ...). Dat *flamand* (in de eigen spelling *Vlaemsch* geheten) is inderdaad op sterven na dood ('threatened'); Frankrijk erkende het bestaan van het dialect als *langage régional* in 2003, met als naam *ouest-flamand* (=West-Vlaams); iets wat blijkbaar door Ethnologue (misschien via de UNESCO-website) is opgepikt, waarna de verwarring omtrent het Vlaams nog groter werd.

Het Frans-Vlaams is linguïstisch inderdaad verwant met het West-Vlaamse dialect in België, vandaar: *flamand* = Vlaams = West-Vlaams. Etnologue heeft dan blijkbaar gewoonweg het inwonertal van de provincie West-Vlaanderen in België als aantal sprekers genomen en vervolgens de taal daar gesitueerd (vandaar "also in France"). Het West-Vlaams is overigens net het minst bedreigde dialect in Vlaanderen! Waarschijnlijk is ook het westelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen meegeteld, anders kan ik de "also" voor de "Netherlands" niet begrijpen (tenzij hier het ook verwante Zeeuws werd meegeteld).[33] De Verenigde Staten mogen blijkbaar ook hier meedoen. Er bestaat inderdaad een woordenboek van het West-Vlaamse dialect (zoals ook voor de meeste andere dialecten) en er zijn (net als elders) dialectliefhebbers die teksten schrijven in het dialect. Ethnologue laat ons ook in het ongewisse over wat Oost-Vlaams dan wel zou kunnen zijn – een vraag die normaal gesproken opkomt, zodra men de term 'West-Vlaams' gebruikt.

In elk geval, indien het Vlaams op die manier een taal genoemd kan worden, dan kan men alle andere dialectgroepen in het Nederlandse taalgebied (en ook elders) de eretitel 'taal' meegeven. Waarschijnlijk heeft Etnologue zich gebaseerd op teksten die door (Franse?) dialectamateurs zijn geproduceerd – in een wanhopige poging greep te krijgen op wat *Flemish* toch wel mag zijn. De geboden informatie zou het beste gewoonweg verwijderd worden. Het is een samenraapsel van ondeugdelijke informatie, misverstanden en amateurisme die twijfel doet rijzen over de kwaliteit van de hele Ethnologue-website. Wie iets te weten wil komen over het Nederlands en de dialecten daarvan, leze het onlangs verschenen standaardwerk *Language and Space: Dutch* (Hinskens & Taeldeman, 2013).

5. Conclusie

De Vlamingen spreken Nederlands – en hebben dat altijd al gedaan. Eigenlijk hoeft men zelfs het adjectief 'Belgisch' aan hun Nederlands niet toe te voegen; iets dergelijks wordt immers ook niet gedaan als men de taal benoemt van Franstalige Belgen of Engelstalige Zuid-Afrikanen; men zegt dan eenvoudigweg Frans en Engels – tenzij in zeer specifieke contexten. Doorgaans wordt er immers abstractie gemaakt van variatie tussen natiolecten.

De verwarring bij de buitenlanders rond de term *Vlaams* is in eerste instantie het gevolg van de Franse taalideologie, die de verfransing van Vlaanderen voorbereidde. Die verwarring wordt versterkt door de taalnationalistische oprispingen van zowel Vlamingen als Nederlanders, die hun identiteit soms ten koste van elkaar willen beklemtonen. Het samenspel van de Franse taalattitude en het taalnationalisme aan beide zijden van de Nederlands-Belgische rijksgrens heeft ervoor gezorgd dat het Vlaams in de dialectsfeer terechtkwam en heeft de indruk doen ontstaan dat het feit dat Vlamingen Nederlands praten geen feit is, maar een standpunt.

Door de culturele emancipatie van de Vlamingen op het gebied van taal – met dank aan de taalijveraars van de jaren 60 van de vorige eeuw – heeft het nieuwe taalbewustzijn van de Vlamingen ertoe geleid dat de Vlamingen het Belgisch Nederlands onverkort als goed Nederlands beschouwen en niet langer als een afwijking van een taalnorm. Taalvariatie en natiolecten bestaan overal; het is een normale toestand in zeer veel taalgebieden. Mijns inziens is het aan te bevelen de taaleenheid tussen Nederlanders en Vlamingen te beklemtonen en tegelijk de variatie binnen de standaardtaal de plaats te geven die haar toekomt. De natiolectische verschijnselen zouden idealiter tot de passieve taalkennis van elk deel van de taalgemeenschap moeten behoren; het *Prisma Handwoordenboek* is daartoe een handig hulpmiddel. Het Nederlands is in de steeds globaler wordende wereld onder druk komen te staan – zeker in het hoger onderwijs en de wetenschap; het is evident dat de klemtoon op de eenheid van alle Nederlandstaligen de positie van de taal alleen maar kan versterken.

Universiteit Gent

Bibliografie

Absillis, Kevin, Jaspers, Jürgen & Van Hoof, Sarah (reds.). 2012. *De manke usurpator.* Gent: Academia Press.

Blancquaert, Edgard. 1934. *Practische Uitspraakleer.* Antwerpen: De Sikkel.

Claes, Marie-Thérèse & Gerritsen, Marinel. (2002) *Culturele waarden en*

communicatie in internationaal perspectief. Muiderberg: Coutinho.

Clyne, Michael (ed.). 1992. *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations.* Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

De Caluwe, Johan *et al.* (reds.). 2013. *Tussentaal. Over de talige ruimte tussen dialect en standaardtaal in Vlaanderen.* Gent: Academia Press.

De Smet, Gilbert. 1973. Die Bezeichnungen der niederländischen Sprache im Laufe ihrer Geschichte. *Rheinische Viertelsjahrsblätter* 37: 315-327.

Ethnologue. 2014. Vlaams. http://www.ethnologue.com/language/vls. Geconsulteerd op 5 augustus 2014.

Gal, Susan. 2006. Contradictions of standard language in Europe: implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14: 163-181.

Hinskens, Frans & Taeldeman, Johan (eds.). 2013. *Language and space: Dutch.* De Gruyter: Berlin/New-York.

Hofstede, Geert. 1980. *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values.* Newbury Park: Sage.

Kruijsen, Joep & Van der Sijs, Nicolien. 2010. Mapping Dutch and Flemish. In: Lameli, A., Kehrein, R. & Rabanus, S. (eds.). *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation: Volume 2. Language Mapping I.* Berlin/New-York: De Gruyter. p. 180-202.

Laureys, Godelieve. 1999. Den svensk-nederlänska / nederländsk-svenska ordboken. En bidirektionell ordbok i ett dubbelt binationellt perspektiv. In: *Nordiska studier i lexikografi* 4. Helsingfors: Nordiska Föreningen för Leksikografi. p. 249-255.

Mantels, Ruben. 2013. *Gent: Een geschiedenis van universiteit en stad 1817-1940.* Brussel: Mercatorfonds/UgentMemorie.

Martin, Willy, Smedts, Willy & Prisma-redactie. 2009. *Prisma handwoordenboek Nederlands – met onderscheid tussen Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands.* Houten: Prisma Woordenboeken en Taaluitgaven.

Rutten, Gijsbert & Vosters, Rik. 2011. *Een nieuwe Nederduitse spraakkunst: Taalnormen en schrijfpraktijken in de Zuidelijke Nederlanden in de achttiende eeuw.* Brussel: VUB-Press.

Ryckeboer, Hugo. 1997. *Het Nederlands in Noord-Frankrijk. Sociolinguïstische, dialectologische en contactlinguïstische aspecten.* Gent: Vakgroep Nederlandse Taalkunde. [on-line beschikbaar op DBNL]

Ryckeboer, Hugo. 2004. *Frans-Vlaams.* Tielt: Lannoo.

Ryckeboer, Hugo. 2012. Le flamand de France. In: Kremnitz, G. & Broudic F. (réd.). *Histoire sociale des langues de France.* Rennes: Presses Universitaires de Rennes.

Stroop, Jan. 1998. *Poldernederlands. Waardoor het AN verdwijnt.* Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Van der Sijs, Nicolien & Willemyns, Roland. 2009. *Het verhaal van het Nederlands. Een geschiedenis van twaalf eeuwen.* Amsterdam: Bert Bakker.

Van Keymeulen, Jacques. 2010. Standaardisatie en destandaardisatie bij Vlamingen en Afrikaners. Parallellen en verschillen. In: Van der Wal, M. & Franken E. (reds.). *Standaardtalen in beweging* . Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU & Münster: Nodus Publikationen. p. 135-152.

Van Keymeulen, Jacques & Van Bocxtaele, Godelieve. 2012. Beminde vader en moeder. De brieven van Jacobus Vincentius De Neve, pastoor van Westkapelle, gedeporteerd naar Cayenne in 1798. In: *Biekorf. West-Vlaams Archief* 112(3): 225-245.

Wikipedia. 2014. Langues régionales ou minoritaires de France. http://fr.wikipedia.org/wiki/Langues_r%C3%A9gionales_ou_minoritaires_de_France. Geconsulteerd, 5 augustus 2014.

Willemyns, Roland. 2003. *Het verhaal van het Vlaams. De geschiedenis van het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden.* Antwerpen/Utrecht: Standaard Uitgeverij.

Willemyns, Roland. 2013. *Dutch. Biography of a Language.* Oxford University Press.

Willemyns, Roland & De Groof, Jetje. 2004. Is de taalpolitiek van Willem I werkelijk mislukt? In: Daalder, S., Janssen T. & Noordegraaf J.(red.). Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU & Münster: Nodus Publikationen. p. 185-191.

Noten

1. Wel is het zo dat de naam bij de oprichting in 1886 eerst *Koninklijke Vlaamsche Academie* was. Men is achteraf naar het woord *Nederlands* overgeschakeld om allerlei verwarring te vermijden.
2. Zie ook Van Keymeulen en Van Bocxtaele (2012) voor een tekstuitgave van een reeks brieven van een Vlaamse priester op het einde van de 18de eeuw.
3. Henri Grégoire in 1794 in het *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française* (16 prairial an II). [Rapport over de noodzaak en de middelen om de dialecten uit te roeien en het gebruik van het Frans te veralgemenen, *mijn vertaling, JvK*]
4. Bij meervoudig stemrecht werd het aantal stemmen per kiezer bepaald door de hoogte van de belasting en het diploma. België heeft als één van de weinige democratieën ter wereld niet alleen stemrecht, maar ook opkomstplicht. Vrouwen kregen in België pas stemrecht in 1948.
5. In 1930 was ongeveer 1/3 van de Gentse studenten – dankzij de Franse instructietaal – van buitenlandse herkomst (zie Mantels, 2013: 112).
6. In Brussel gaapt er een brede kloof tussen de taalwetgeving en de taalrealiteit: zie o.a. het werk van Rudi Janssens met de taalbarometer (zie: http://www.briobrussel.be/ned/).
7. Het Zwitserse confederalisme is symmetrisch centripetaal: nieuwe wetgeving is meestal gericht op meer samenwerking tussen de kantons.

8. ABN = Algemeen Beschaafd Nederlands.
9. Voor artikelen over tussentaal, zie o.a. Absillis e.a. (2012) en De Caluwe e.a. (2013).
10. De term pluricentrische taal is gepopulariseerd door het werk van Clyne (1992).
11. De term is uitgedacht door Laureys (1999).
12. Hetzelfde terminologische probleem rijst bij Frans Frans tegenover Belgisch Frans of Duits Duits tegenover Oostenrijks Duits.
13. In 1934 publiceerde de Gentse professor E. Blancquaert zijn *Practische Uitspraakleer*, waarin hij de uitspraaknorm voor de Vlamingen voorschreef, gebaseerd op de verzorgde uitspraak van de Nederlanders. Het boek werd toonaangevend en beleefde talrijke herdrukken.
14. De natiolectische labels zijn overigens subtieler dan enkel BN of NN (bijv. 'vooral NN')
15. Gal (2006:163) definieert taalideologie als: "Those cultural presuppositions and metalinguistic notions that name, frame and evaluate linguistic practices, linking them to the political, moral and aesthetic positions of the speakers, and to the institutions that support those positions and practices."
16. Er bestaan overigens Franse wikipedia-artikelen met vrij goede informatie, bijv. die over 'néerlandais'.
17. Gobierno Vasco (juli 2012). "V. Inkesta Soziolinguistikoa". Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.
18. Voor meer inlichtingen: zie www.idescat.cat.
19. Gedurende het Francoregime in Spanje waren zowel Baskisch als Catalaans kort en goed verboden in het openbare leven en het onderwijs.
20. Beide voorbeelden zijn gebaseerd op mijn persoonlijke ervaring.
21. Bij de grondwetswijziging van 23 juli 2008 werd art. 75-1 toegevoegd: *"Les langues régionales appartiennent au patrimoine de la France"* [*de regionale talen behoren tot het patrimonium van Frankrijk*, mijn vertaling, JvK].
22. De Provençaalse auteur Frédéric Mistral kreeg in 1904 de Nobelprijs voor literatuur.
23. Enkel op Corsica (deel van Frankrijk sedert 1768) waren er tot voor een aantal jaar gewelddadige acties van nationalisten.
24. Luxemburgers beheersen normaal Duits, Frans en Luxemburgs. Het Luxemburgs wordt ook gebruikt om het aantal vreemdelingen te beperken (wet van 23 oktober 2008). Die moeten immers het bewijs leveren die taal te kennen voor ze de nationaliteit kunnen verwerven. (zie http://www.luxembourg.public.lu/fr/societe/citoyennete/nationalite/; geconsulteerd 5 augustus 2014)
25. Eupen is de hoofdstad van de kleine Duitstalige gemeenschap in België (ongeveer 75.000 sprekers).
26. De meeste buitenlandse journalisten zijn in Brussel te vinden, waar ze de activiteiten van de Europese Unie en het NATO-hoofdkwartier volgen.
27. In 2011 is een derde druk verschenen. Hofstede (1980: 228) zegt: "In fact, no countries in the (…) data with a common border and a common language are so far culturally apart, according to the (…) indices, as (Dutch) Belgium and the Netherlands." Hofstedes werk was een

grootschalige internationale enquête (op vraag van IBM) naar culturele verschillen in de wereld.

28. We kunnen binnen het bestek van deze bijdrage niet ingaan op de verschillen tussen Noord- en Zuid-Europa (zie daartoe het boek van Claes en Gerritsen, 2011). Die verschillen zijn zeer oud en gaan uiteindelijk terug op de grens van de romanisering in de Romeinse keizertijd. Dikwijls worden de 'Grote Rivieren' (of de Moerdijkbrug over het Hollands Diep) aangeduid als de cultuurgrens, waarmee ook de drie zuidelijke provincies van Nederland (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg) tot het Zuiden worden gerekend.
29. Een mooi voorbeeld van taalnationalisme levert de titel van het recente artikel van Kruijsen en Van der Sijs (2010): *Mapping Dutch and Flemish* in een internationaal handboek over *Language and Space*. Hoewel net de traditionele dialectkaarten de beste bewijzen leveren dat het Nederlandse taalgebied historisch bekeken niet in termen van 'noord' tegenover 'zuid' beschreven kan worden, hebben de auteurs er toch voor gekozen voor een internationaal publiek de indruk te wekken dat 'Dutch' en 'Flemish' verschillende talen zijn. Vlaamse taalkundigen zouden een dergelijke titel nooit uit de pen laten vloeien.
30. De Nederlanders zijn ook de enige Europeanen die niettegenstaande een groot koloniaal imperium hun taal niet hebben geëxporteerd, met uitzondering van Suriname en enkele Caraïbische eilanden (+ natuurlijk het Afrikaans). Voor de redenen daarvoor: zie Willemyns (2013: 212-214).
31. Zie het artikel van De Smet (1973).
32. Wie meer wil weten over het Frans-Vlaams, leze Ryckeboer (1997, 2004 en 2012). Het aantal sprekers wordt op een aantal duizenden geschat.
33. Historisch-linguïstisch zijn de Nederlandse kustdialecten, met name Vlaams, Zeeuws en Hollands, met elkaar verwant.